

“TÜRKİYE’DE FAALİYET GÖSTEREN KAMU BANKALARI, ÖZEL SERMAYELİ BANKALAR VE YABANCI BANKALARIN PERFORMANSLARININ 2002-2007 DÖNEMİNDE TEMEL BİLEŞENLER VE FAKTÖR ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN BİR UYGULAMA”

Arş. Gör. Leyla İŞBİLEN YÜCEL*

ÖZET

Bankacılık sektörü, Türk finansal yapısının en büyük ağırlığa sahip bileşenidir. 2005’ten bu yana yabancıların Türk bankalarına, gerek satın alma, gerek ortak olma yönündeki girişimleri sonucunda, Türk Bankacılığı’nda yabancı payı artmaya başlamıştır. Bu artışın olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Olumlu etkileri; bankacılığımızın uluslar arası standartlara uyum sağlaması, finansal raporlamalarda şeffaflığın sağlanması, düzenli veri depolayarak kamuya bilgi verilmeye başlanması, yabancı kaynaklara daha az masrafla ulaşılabilmesi sayılabilir. Yabancılaşmanın olumsuz yanı ise, bankalarımızın ulusal olma özelliklerini yitirmeye başlamaları, sektörün yavaş yavaş yabancıların eline geçmeye başlamasıdır.

Bu çalışmada Türkiye’de faaliyet gösteren yirmi dört adet bankanın (3’ü kamu sermayeli, 10’u özel sermayeli mevduat bankaları ve 11 tanesi de Türkiye’de kurulmuş yabancı bankalardır) , 2002-2007 yılları arasında bankacılıkla ilgili on dokuz değişken üzerinden bir performans değerlendirmesi yapılmıştır. Türkiye’de şube açan yabancı bankalar ve kalkınma bankaları kapsam dışında bırakılmıştır.

ABSTRACT

Banking sector is the biggest component of Turkish Financial System. Since 2005, by increasing foreign sellings and associations in the banking sector, the weight of foreign portion was augmented. Alienation of Turkish Banks has affirmative and unfavorable effects. Positive effects are; matching international banking standards, accessing to foreign sources easily, increasing credit opportunities of foreign banks and transparency in financial reports. Despite all useful additions of alienation to Turkish Banking Sector, foreign portion have to be limited in order to keep national identity of Turkish Banks.

---

* İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü, İstatistik ABD, İrtibat: isbilen@istanbul.edu.tr

In this study performance evaluation of twenty four banks in Türkiye was made by using principal component analysis and factor analysis with nine teen variables about banking sector. (three of them are public capitalized, ten of them are private capitalized and eleven of them are foreign banks built in Türkiye) . 2002-2007 period was taken into account. Foreign banks which have agencies in Türkiye and Development Banks were uncovered in this study.

1. GİRİŞ

Türkiye’de bankacılık faaliyetlerinin takibi, düzenlenmesi ve denetlenmesi yetkisi 2000’li yıllara kadar Bakanlar Kurulu, Hazine Müsteşarlığı ve T.C. Merkez Bankası’na aitti. Daha sonra bu yetki, bankacılık kanunundaki değişiklikle kurulmasına karar verilen ve Ağustos 2000’de faaliyete başlayan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’na devredilmiştir. Bu tarihten itibaren, BDDK’nın katkılarıyla, Türk Bankacılık sektörü uluslar arası standartlara hızla uyum sağlamaya başlamış ve rekabet gücü yükselmeye başlamıştır. Finansal raporlamada şeffaflık ve düzenli veri arşivleme çalışmalarına daha büyük önem verilmeye başlanmıştır.⁵

Türkiye’de bankacılık sektörü, finansal kesimin büyük bir kısmını oluşturmaktadır (2008 yılında bu pay, %76.2 oranındadır). Fakat son on yılda, küresel rekabetin bir sonucu olarak Türkiye’de de bankacılık harici finansal kurumların sayısı giderek artmaya başlamıştır ve bu durum piyasaların finansal derinliği açısından olumlu bir gelişme olarak kabul edilmektedir.

Son yıllarda Türk bankalarının kısmen veya tamamen yabancılara satılması, geçmişte hiç rastlanmamış bir düzeyde yabancı payının arttığını gözler önüne sermektedir. Yabancı bankaların Türkiye’ye yönelişi 2005 ve 2006 yılında ivme kazanmıştır (2001 yılında Türkiye’de yaşanan krizin ardından; HSBC Bank’ın Demirbank’ı aldı. Dışbank Fortis’i, Yunan Ulusal Bankası (NBG) Finansbank’ı, Dexia Denizbank’ı, Yapı ve Kredi Bankası Koç Unicredito ortaklığına, Eurobank Tekfenbank’ı, Arab Bank MNG Bank’ı satın aldı. Garanti Bankası, Şekerbank ve son olarak Akbank’ın Citigroup’a hisse satışı gerçekleştirildi).⁶

Yabancı bankaların Türkiye’ye akın etmelerinin sebebi, Türk bankacılık sektörünün gelişme potansiyelinin çok yüksek olması ve bankacılık mevzuatının son düzenlemelerle uluslararası standartlara uygun hale getirilmiş olmasıdır. Bunun yanında, bankalarımızın karlılık oranlarının yüksek olması, küreselleşen pazarda yabancı bankaların büyüme arayışları için bulunmaz bir nimet haline gelmiştir. Kendi ülkelerinde daha fazla büyüme imkânı olmayan, büyümesini fazlasıyla tamamlamış bazı büyük bankalar, daha fazla büyümek için tek çıkış yolunun dünyaya

⁵ <http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel-II/3370Basel-IIKapsamli.pdf>

⁶ Şanlı, U., “**Türkiye’de Banka Alan Yabancılar Nereye Koşuyor?**”, Aksiyon Haftalık Haber Dergisi, Sayı: 624, 2006.(

<http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/detaylar.do?load=detay&link=19672>)

açılarak yeni bankalar satın almakta veya bu bankalara ortak olmaktadır. Türk Bankacılık sektörüne müdahil olan bu bankaların, sıfırdan yeni bir banka kurmak yerine, hazır kurulmuş, yurt çapında şubeler açmış bankaları satın almaları ise dü-şündürücüdür.

Bu çalışmada, Türkiye’de şube açan yabancı bankalar ve kalkınma banka-ları kapsam dışı bırakılmak suretiyle, yirmi dört bankanın (3’ü kamu sermayeli, 10’u özel sermayeli mevduat bankaları ve 11 tanesi de Türkiye’de kurulmuş yaban-cı bankalar) bankacılıkla ilgili on dokuz değişken üzerinden elde edilen toplulaştırılmış yeni değişkenler(faktörler) kullanılarak, 2002-2007 dönemi için bir perfor-mans sıralaması yapılacaktır. 2001 krizinden sonra devletin kamu bankalarına sağ-ladığı imtiyazların banka performansları üzerindeki etkileri ve devamlılığı incelene-cektir. Ayrıca Türkiye’de özellikle 2005’ten bu yana Türk Bankacılık sisteminin yabancılaşmasının nedenleri araştırılarak, yabancı payındaki bu artışın Türk Banka-cılık sektörüne yaptığı olumlu ve olumsuz katkılar tartışılacaktır.

2.TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE TEMEL SORUNLAR

1980’li yıllardan beri bankacılık sektörünün başlıca sorunları; ekonominin istikrarsız büyümesi, yüksek kaynak maliyetleri, haksız rekabet ortamı ve hızlı tek-nolojik gelişme karşısında bankacılık mevzuatının yetersiz kalmasıdır.⁷ Piyasadan para çekme konusunda rekabete giren bankalar, faiz oranlarının serbest bırakılma-sından faydalanarak mevduat faiz oranlarını yükseltmişler, bu durum, bankacılık sektöründeki belirsizlikleri ve haksız rekabeti beraberinde getirmiştir.⁸

2.1. Ekonomik İstikrarsızlık

1980’lerin başında hükümetin liberalleşme politikaları uygulaması bankacı-lık sektöründe hızlı bir gelişmeye neden olmuştur, fakat bu gelişme, bankaların eş zamanlı olarak yasal değişimlere, teknolojik gelişmelere maruz kalması, bir taraftan artan kamu açıkları ve yüksek enflasyonun olumsuz etkilerinden dolayı istikrarlı bir gelişme olamamıştır. 1996-2007 döneminde her yılın Ocak ayı için yıllık TÜFE endeks değerleri aşağıdaki tabloda görülmektedir:⁹

⁷ Parasız, İ., **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2005, s:132.

⁸ Gediz, B., “**Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması ve Çözüm Önerileri**”, Yönetim ve Ekonomi, Yıl:2002, Cilt:9, Sayı:1-2, s:53.

⁹ http://www.belgenet.com/eko/enf_2003.html, çevrimiçi 12.02.2008.

Tablo.1: 1996-2007 Döneminde Ocak Ayı İçin TÜFE Endeksi

Yı-lar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
TÜFE	78,1	78	101,6	65,9	68,9	35,9	73,2	26,4	16,2	9,23	7,93	9,93

Yukarıdaki tablodan görüldüğü üzere, enflasyon rakamları 2005'ten itibaren tek haneli rakamlara gerilemiştir.

2.2. Kaynak Maliyetlerinin Yüksekliği

Bankalar topladıkları mevduatlar ile fon yaratmaktadırlar. Bankaların fon yaratabilmeleri için, mevduat faiz oranlarını, yatırımcıların birikimlerini enflasyonun aşındırıcı etkisinden koruyabilecek şekilde ayarlamalarını gerektirmektedir. 1980'li yıllardan itibaren faizlerin serbest bırakılmasıyla, faizler enflasyon paralelinde seyretmeye başlarken, mevduat kompozisyonunun vadeli lehine gelişmesi sonucu, mevduatın maliyeti önemli ölçüde artmıştır.¹⁰

Yüksek maliyetli kaynaklardan biri de işletme giderleridir. İşletme giderleri içerisinde en önemli payı personel giderleri oluşturmaktadır. Türk bankacılık sektöründe, 1980 öncesi koşullarında mevduat toplayabilmek için şube ağını genişletmek ve yeni personel istihdam etmek rasyonel kabul edilirken, 1980'li yıllardan itibaren reel pozitif faiz politikası ve otomasyondaki gelişmeler, birçok şubeyi karlı olmaksızın çıkarmıştır. Bunun sonucunda, bir süre bankalar işletme giderlerini azaltmak amacıyla, şube kapatma ve personel sayısını azaltma politikası izlemişler, fakat son yıllarda sanayileşmenin Anadolu'ya yayılmasıyla birlikte, mevcut bankaların şube sayılarını yeniden artırma politikası izlemelerine neden olmuştur. Bu da sektördeki maliyetlerin yeniden artmasına yol açmıştır.¹¹

2.3. Öz Kaynakların Yetersizliği

Öz kaynak, bir bilançonun aktif toplamından yükümlülüklerin düşülmesiyle elde kalan kısımdır. Öz kaynak; ödenmiş sermaye, yedek akçe, dağıtılmayan kar ve varlıkların(menkul, gayrimenkul) değer artışından oluşmaktadır.¹²

Türkiye'de öz kaynakların çok büyük bir kısmı üç adet kamu bankası (T.C. Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Vakıf Bank) ve ilk dört büyük özel banka (İş Bankası, Garanti Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Akbank) tarafından paylaşılmıştır.

¹⁰ Parasız, İ., a.g.e., ss: 126-127.

¹¹ www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oguzbanka.doc)

¹² Toprak, M., Demir, O., "Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar", C.Ü. İİBF Dergisi, Cilt:2, Sayı:2, s:3.

Çok sayıda küçük ölçekli bankanın geri kalan az miktardaki öz kaynak ile, ne iç piyasada ne de uluslar arası piyasada rekabet etme şansları bulunmamaktadır. Öz kaynakların artması ve sermaye yapılarının güçlenebilmesi için küçük ölçekli bankaların birleşmeleri gerekmektedir. Hükümet müdahalelerine maruz olan kamu bankalarının sahip oldukları öz kaynak azaltılarak, ilk sırada yer alan özel bankaların sayısı arttırılabilirse, öz kaynak dağılımı daha adil olacak, piyasada birbirine denk güce sahip çok sayıda bankanın söz sahibi olması ise rekabeti arttırarak daha etkin bir bankacılık sisteminin oluşmasını sağlayacaktır.¹³

3.BANKACILIKTA RİSK FAKTÖRÜ VE RİSK ÇEŞİTLERİ

Küreselleşme sürecinin hız kazandığı son yıllarda uluslar arası standartlara uyum sağlama yolunda değişim geçiren Türk Bankacılık sektörü, geleneksel yönetim ve denetim yöntemlerini terk etmeye başlamış, risk odaklı; piyasaların yaşadığı olağan dışı durumlarda karşılaşılabilecek zararları en aza indirmeye yönelik bir denetim ve yönetim stratejisini benimsemiştir.¹⁴

Bankacılık sektöründe risk, tamamıyla giderilemeyen fakat yönetilmesi ve azaltılması mümkün olan bir kavramdır. Risk yönetiminde amaç, üstlenilen risklerin buna değecek bir miktarda getiri sağlayıp sağlamadığını takip ederek, alınan kararların doğruluğunu piyasanın değişen durumlarını göz önünde bulundurarak devamlı surette değerlendirmeler yapmaktır.

Bankacılıkta risk kavramı çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. Fakat genel olarak üç tür riskten söz edilebilir. Bunlar; piyasa riskleri, kredi riskleri ve operasyonel risklerdir.

Piyasa riskleri, piyasadaki fiyat değişimlerinden kaynaklanan risklerdir. Piyasa riskleri, piyasadaki fiyat değişimlerinden kaynaklanan risklerdir. Piyasa riski; fiyat riski, kur riski ve faiz riski şeklinde sınıflandırılabilir. Fiyat riski, bir malın alınıp satılması için geçen sürede fiyatlarda meydana gelebilecek değişimlerin ihracatçının veya ithalatçının karlarını etkilemesidir. Kur riski, ulusal para biriminin, siyasi olaylar, doğal afetler, ödemeler dengesinde oluşabilecek açıklar, v.b. makro faktörler nedeniyle yabancı paralar karşısında değer kazanması veya kaybetmesine bağlı olarak ihracatçı veya ithalatçının karlarının değişmesidir. Faiz riski, faiz oranlarında ortaya çıkan değişimlerden dolayı karşılaşılan risk olup, bu risk; herhangi bir yatırımdan beklenen getiriye olumlu veya olumsuz etkiler veya şirketlerin yaptığı borçlanmalar üzerinde etkili olmaktadır. Zira faiz oranı vade sonunda

¹³ a.g.e., s:6.

¹⁴ Ünsal, A., Duman, S., “Türkiye’de Bankaların Performanslarının Temel Bileşenler Yaklaşımı ile Karşılaştırmalı Analizi”, <http://www.ekonometridernegi.org/bildiriler/o1s1.pdf>, ss:3-6.

elde edilecek veya dışarıya aktarılacak nakit akımları üzerinde doğrudan etki etmektedir.¹⁵

Kredi riski, kredi yükümlüsünün borçlandığı bankaya borcunu zamanında ve tam olarak ödememesinden kaynaklanan risk türüdür.

Operasyonel risk ise, piyasa ve kredi risklerinin dışında kalan diğer tüm risk unsurlarını kapsamaktadır. Basel Komitesi'nin tanımına göre ise operasyonel risk; "Yetersiz ve başarısız içsel süreçlerden, personel ve sistemlerden ya da dışsal olaylardan kaynaklanan, doğrudan veya dolaylı zarar riskidir".¹⁶

4. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEM

Banka performanslarının ölçülmesinde çeşitli oranlar kullanılmaktadır. Tercih edilen oranların türüne göre, bir banka bazen iyi, bazen de kötü bir performansla sahipmiş gibi çıkabilir. Hatta bu konuda kesin bir metodolojinin olmaması, banka yöneticilerinin haklı olarak, uygulanan performans ölçüm yaklaşımlarına pek fazla güvenmemelerine neden olmaktadır. Zira başarı ölçütü kabul edilen bir takım oranları esas alarak, yönetim ve denetimde değişikliğe giden bir takım banka yöneticileri, geçmişte, bankanın tüm stratejisine zarar veren politikalar izlemişlerdir.¹⁷

Çalışmada kullanılan veriler Türkiye Bankalar Birliği'nin web sitesinden elde edilmiştir.¹⁸ Kamu bankaları, özel sermayeli bankalar ve yabancı bankaların performans değerlendirmesi yapılmak istenmektedir. Söz konusu uygulama, 2002-2007 yılları arasında bankacılıkla ilgili on dokuz değişken ve toplam yirmi dört banka (3'ü kamu sermayeli, 10'u özel sermayeli mevduat bankaları ve 11 tanesi de Türkiye'de kurulmuş yabancı bankalardır) üzerinden gerçekleştirilmiştir. Özel sermayeli bir mevduat bankası olan Adabank, bazı rasyolara ilişkin düzenli bilgiye sahip olmadığından kapsam dışı bırakılmıştır. Çalışmaya dâhil edilmeyen diğer bankalar ise, Türkiye'de şube açan yabancı bankalar ve kalkınma bankalarıdır.

Çalışmanın amacı, banka performanslarını değerlendirmede kullanılacak çok sayıda değişkenden, ilişkili olan değişkenlerin faktörleşmesini sağlayarak daha az sayıda ve birbiriyle ilişkisiz değişkenler elde ederek, bu yeni oluşturulan bağımsız faktörler üzerinden performans sıralaması yapmaktır.

4.1. Temel Bileşenler Analizi

¹⁵ http://www.kobifinans.com.tr/tr/bilgi_merkezi/021705/5770

¹⁶ Boyacıoğlu, M. A., "Operasyonel Risk ve Yönetimi", Bankacılar Dergisi, Sayı:43, 2002, s:52.

¹⁷ Ünsal, A., Duman, S., a.g.e., s:6.

¹⁸ Veriler www.tbb.org.tr adresinden temin edilmiştir.

Temel bileşenler analizi, değişkenler arasındaki bağımlı yapıyı ortadan kaldırarak, az sayıda temel bileşen üzerinden yorum yapmaya olanak sağlayan bir boyut indirgeme tekniğidir.

n gözlem ve p değişkenden oluşan X veri matrisi $p \times n$ boyutludur. $Z_{p \times n}$ matrisi ise veri matrisinin standartlaştırılmış halidir. Pratikte değişkenlere ilişkin ölçü birimlerinin benzer ya da aynı olması genellikle rastlanılan bir durum değildir. Standartlaştırmanın amacı, varyansı büyük olan değişkenlere daha büyük ağırlıklar verilmesini önlemektir. Standart verilere temel bileşenler analizi uygulandığında bileşenlere atfedilen ağırlıklar varyanslardan bağımsız bir biçimde elde edilmektedir.

$T_{p \times p}$ bir dönüşüm matrisi olmak üzere;

$$Y_{p \times n} = T'_{p \times p} Z_{p \times n}$$

Yukarıdaki dönüşüm sonucunda birbiriyle ilişkili z_{ij} değerlerinden, birbirleriyle ilişkisi olmayan (bağımsız) y_{ij} değerleri elde edilir. Eğik eksenler üzerinde bulunan z_{ij} değerleri, dik eksenler üzerindeki y_{ij} 'lere dönüştürülmüştür.

Uygulanan bu dönüştürme işlemi toplam varyansı değiştirmez. Fakat temel bileşenler analizinde varyans sıralaması söz konusudur. Temel bileşenler toplam varyansa sırasıyla en büyük katkıda bulunurlar. Bu anlamda ilk temel bileşen toplam varyansa en çok katkısı olan bileşendir. İkinci temel bileşenin toplam varyansa katkısı ise birinci temel bileşenden az, fakat üçüncü temel bileşenden daha fazladır.

Varyansların bu şekilde sıralanarak birikimli bir toplamının elde edilmesi, temel bileşen sayısının belirlenmesinde önemli bir yol göstericidir. Örneğin, eğer toplam varyansın büyük bir kısmı m tane temel bileşen ile açıklanabiliyor ise, bu durumda uzayın boyutu p 'den m 'e düşer ve böylelikle boyut indirgenmiş olur.

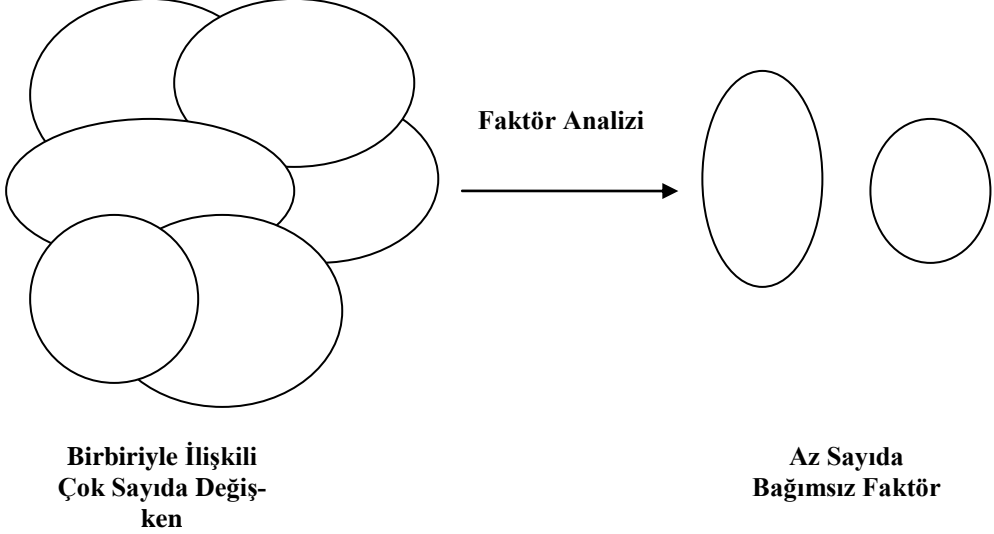
Temel bileşen sayısına karar vermede birden fazla sayıda yaklaşım söz konusudur. Bunlardan ilki ve en basit olanı, birden büyük değerli özdeğerlerin sayısını, m olarak kabul etmektir. Benzer bir mantık izlenerek;

$\sum_{j=1}^m \frac{\lambda_j}{p} \geq \frac{2}{3}$ koşulunu sağlayan en küçük m değeri de, önemli sayılan temel bileşen sayısını vermektedir.

4.2. Faktör Analizi

Faktör analizi, değişkenler arasındaki gizli yapıyı ortaya çıkararak, aralarında yüksek korelasyon olan p tane değişkeni sınıflandırmak suretiyle, bu değişkenlerden faktör olarak adlandırılan ilişkisiz (ortogonal) değişkenler bulmayı hedefleyen bir boyut indirgeme tekniğidir. Oluşturulan faktörler, en az bilgi kaybı ile en fazla açıklama gücüne sahip olmalıdırlar.

Şekil.1: Birbiriyle İlişkili Değişkenlerin Faktörleşerek Bağımsız Değişkenlere Dönüşmeleri

Faktör analizinin ilk adımı, değişkenler arasındaki korelasyon matrisini elde etmektir. Değişkenlerin birbiriyle yüksek ilişkili olmaları istenen bir durumdur. Yüksek ilişkilerin varlığı, bu değişkenlerin faktörleştirilebileceğinin (birlikte bir gruba dahil olabileme durumu) işaretidir. Aksi takdirde çok düşük ilişkiye sahip değişkenler herhangi bir faktöre dahil edilemeyecekleri için, analizin bu ilk adımında belirlenerek ihmal edilebilirler.

Korelasyon matrisi incelendikten sonraki aşama, Bartlett'in küresellik testini uygulamaktır. R korelasyon matrisinin birim matrise eşit olduğunu öne süren " $H_0 : R=I$ " yokluk hipotezi test edilir. Şayet, korelasyon matrisinin birim matrise eşit olduğunu ileri süren yokluk hipotezi kabul edilirse, bu durumda değişkenler arasında ilişki olmadığı kabul edilmiş olunur. O halde söz konusu değişkenler her biri tek bir faktör gibi algılanmalıdır, yani bu değişkenler belli guruplar oluşturamadıkları için faktörleştirilemezler. Küresellik testi sonucunda korelasyon matrisi birim matrise eşit değilse, faktör analizi uygulanabilir demektir.

Faktör elde etmede kullanılan birden fazla sayıda yöntem olmasına karşılık, bu çalışmada en genel yaklaşım olan temel bileşenler kullanılacaktır. Temel bileşenler yaklaşımında, birikimli varyans ve birden büyük öz değer sayısına eşanlı olarak bakılarak faktör sayısı belirlenmektedir. Öz değeri 1'den büyük olan ve top-

lam varyansın büyük bir kısmını açıklamakta olan faktörlere bakılarak faktör sayısı belirlenir ve faktörlerin anlamlı bir biçimde adlandırılmaları gerekmektedir. Bu işlem, hangi değişkenin hangi faktörde yoğunluk gösterdiğine bakılarak yapılmaktadır.

5. UYGULAMA

Bu çalışmada, Türkiye’de bulunan yirmi dört adet banka için bir performans sıralaması yapılması amaçlanmaktadır. Performans ölçümü, bankacılıkta var olan çeşitli risk etkenlerini göz önüne alınarak, bu etkenleri temel bileşenler analizi uygulayarak, birbiriyle ilişkisiz daha az sayıda faktöre indirgemek suretiyle, söz konusu faktörlerin skor değerleri hesaplanmış ve bu değerler üzerinden bir performans sıralaması yapılmaya çalışılmıştır. Çalışmaya dâhil edilen bankalar aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Tablo.1: Performans Sıralamasına Konu Olan Bankalar

	BANKALAR
	Kamu Sermayeli Bankalar
1	T.C. Ziraat Bankası A.Ş.
2	Türkiye Halk Bankası A.Ş.
3	Türkiye Vakıflar Bankası
	Özel Sermayeli Bankalar
4	Akbank T.A.Ş.
5	Alternatif Bank A.Ş.
6	Anadolubank A.Ş.
7	Şekerbank T.A.Ş.
8	Tekstil Bankası A.Ş.
9	Turkish Bank A.Ş.
10	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.
11	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.
12	Türkiye İş Bankası A.Ş.

13	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.
	Yabancı Sermayeli Bankalar
14	Arap Türk Bankası A.Ş.
15	Citibank A.Ş.
16	Denizbank A.Ş.
17	Deutsche Bank A.Ş.
18	Eurobank Tekfen A.Ş.
19	Finans Bank A.Ş.
20	Fortis Bank A.Ş.
21	HSBC Bank A.Ş.
22	Millennium Bank A.Ş.
23	Oyak Bank A.Ş.
24	Turkland Bank A.Ş.

Performans değerlendirmesi aşağıdaki değişkenler üzerinden yapılacaktır.¹⁹

Tablo.2: Performans Değerlendirmesinde Kullanılan Rasyolar

X₁	Özkaynaklar / (Mevduat + Mevduat Dışı Kaynaklar)
X₂	Özkaynaklar / Toplam Aktifler
X₃	Özkaynaklar / (Kredi + Piyasa + Operasyonel Riske Esas Tutar)
X₄	Bilanço içi Döviz Pozisyonu / Özkaynaklar
X₅	Net Bilanço Pozisyonu / Özkaynaklar
X₆	Finansal Varlıklar (Net) / Toplam Aktifler
X₇	Toplam Krediler / Toplam Aktifler

¹⁹ Ünsal, A., Duman, S., a.g.e., s:9.

X₈	Toplam Krediler / Toplam Mevduat
X₉	Takipteki Krediler (net) / Toplam Krediler
X₁₀	Tüketici Kredileri / Toplam Krediler
X₁₁	Net Dönem Karı (Zararı) / Toplam Aktifler
X₁₂	Net Dönem Karı (Zararı) / Özkaynaklar
X₁₃	Vergi Öncesi Kar / Toplam Aktifler
X₁₄	Net Dönem Karı (Zararı) / Ödenmiş Sermaye
X₁₅	Likit Aktifler / Toplam Aktifler
X₁₆	Likit Aktifler / (Mevduat + Mevduat Dışı Kaynaklar)
X₁₇	TP Likit Aktifler / Toplam Aktifler
X₁₈	YP Likit Aktifler / YP Pasifler
X₁₉	Likit Aktifler / Kısa Vadeli Yükümlülükler

Yukarıdaki on dokuz değişken göz önüne alınarak, 2002-2007 döneminde her yıl için temel bileşenler analizi uygulanmıştır. Küresellik testi her yıl için uygulanmıştır ve olumlu sonuç vermiştir. Yani, korelasyon matrisi birim matris değildir, birbiriyle ilişkili olan bu değişkenler faktörleştirilebilirler (faktör analizine uygundur).

2002 yılı için yapılan uygulamada, değişkenler dört faktöre dönüşmüşlerdir. X₁₅, X₁₆, X₁₇, X₁₈ birinci faktörde; X₁₁, X₁₃ değişkenleri ikinci faktörde, X₇, X₈ üçüncü faktörde, X₅ dördüncü faktörde yoğunlaşmışlardır. Değişkenlerin gruplaşmalarına bakılarak; birinci faktör *Likidite*, ikincisi *Karlılık*, üçüncüsü *Kredi* ve dördüncüsü de *Sermaye* olarak adlandırılmıştır. Bu dört kategoriye ilişkin faktör skorlarının pozitif ölçek değerlerine göre bankaların 2002'deki performans sıralaması aşağıdaki gibi bulunmuştur:

Tablo.3: 2002 Yılına Ait Performans Sıralaması

	Sermaye	Kredi	Likidite	Karlılık
1	DEUTSCHEBANK	HALK BANKASI	TURKISHBANK	MILLENIUMBANK
2	CITIBANK	TURKLAND BANK	HALK BANKASI	HALK BANKASI
3	DENİZBANK	HSBC	DEUTSCHEBANK	DEUTSCHEBANK
4	EUROBANK TEKFEN	TURKISHBANK	T.C. ZİRAAT BANKASI	YAPI VE KREDİ BANKASI
5	MILLENIUM BANK	T.C. ZİRAAT BANKASI	ANADOLUBANK	TEKSTİLBANK
6	TURKISHBANK	MILLENIUM BANK	TEKSTİLBANK	EUROBANK TEKFEN
7	T.C. ZİRAAT BANKASI	EUROBANK TEKFEN	AKBANK	AKBANK
8	AKBANK	FORTISBANK	EUROBANK TEKFEN	FİNANSBANK
9	HSBC	TÜRK EKONOMİ BANKASI	DENİZBANK	ALTERNATİFBANK
10	HALK BANKASI	YAPI VE KREDİ BANKASI	ALTERNATİFBANK	TURKLAND BANK

Tabloda görüldüğü üzere, 2002’de kamu bankaları kredi, likidite ve karlılık bakımından özel sermayeli ve yabancı bankaların önüne geçmiştir. Yabancı bankalardan Deutschebank, sermaye, likidite ve karlılık oranlarına göre iyi bir performans sergilemiştir. Yine yabancı bir banka olan Milleniumbank da, 2002 yılının en karlı bankası olmuştur.

Diğer yıllar için de aynı şekilde faktörleşme sağlanmıştır ve performans sıralamaları aşağıda belirtildiği gibi bulunmuştur:

Tablo.4: 2003 Yılına Ait Performans Sıralaması

	Sermaye	Kredi	Likidite	Karlılık
1	DEUTSCHEBANK	HALK BANKASI	TURKISHBANK	MILLENIUMBANK
2	MILLENIUMBANK	T.C. ZİRAAT BANKASI	HALK BANKASI	DEUTSCHEBANK
3	VAKIFLAR BANKASI	ARAP TÜRK BANKASI	FİNANSBANK	AKBANK
4	T.C. ZİRAAT BANKASI	TÜRK EKONOMİ BANKASI	VAKIFLAR BANKASI	TURKISHBANK
5	HSBC	HSBC	DEUTSCHEBANK	TEKSTİLBANK
6	TURKISHBANK	TEKSTİLBANK	OYAKBANK	HALK BANKASI
7	TURKLAND BANK	CITIBANK	EUROBANK TEKFEN	YAPI VE KREDİ BANKASI
8	ARAP TÜRK BANKASI	TURKLAND BANK	GARANTİ BANKASI	FİNANSBANK
9	EUROBANK TEKFEN	OYAKBANK	HSBC	T.C. ZİRAAT BANKASI
10	ALTERNATİFBANK	FİNANSBANK	DENİZBANK	TÜRKİYE İŞ BANKASI

Deutschebank 2003'te de, kredi hariç diğer oranlara bakıldığında iyi olan performansını devam ettirmiştir. Kamu bankaları, karlılık hariç, diğer oranlar bakımından özel sermayeli ve yabancı bankaları geride bırakmışlardır.

Tablo.5: 2004 Yılına Ait Performans Sıralaması

	Sermaye	Kredi	Likidite	Karlılık
1	DEUTSCHEBANK	HALK BANKASI	TURKISHBANK	MILLENIUMBANK
2	VAKIFLAR BANKASI	T.C. ZİRAAT BANKASI	HALK BANKASI	DEUTSCHEBANK
3	MILLENIUMBANK	HSBC	VAKIFLAR BANKASI	TURKISHBANK
4	T.C. ZİRAAT BANKASI	ARAP TÜRK BANKASI	ALTERNATİFBANK	YAPI VE KREDİ BANKASI
5	ANADOLUBANK	FİNANSBANK	ARAP TÜRK BANKASI	VAKIFLAR BANKASI
6	ŞEKERBANK	TÜRK EKONOMİ BANKASI	CITIBANK	ŞEKERBANK
7	ARAP TÜRK BANKASI	TEKSTİLBANK	FİNANSBANK	ANADOLUBANK
8	CITIBANK	MILLENIUMBANK	DEUTSCHEBANK	ARAP TÜRK BANKASI
9	YAPI VE KREDİ BANKASI	CITIBANK	OYAKBANK	FİNANSBANK
10	HSBC	DENİZBANK	HSBC	T.C. ZİRAAT BANKASI

2004 yılı sonuçları, 2003'ün tekrarı gibi görünmektedir. Fakat, Vakıflar Bankası ve Ziraat Bankası, sermaye bakımından yükselişe geçmiş, kredi bakımından ise aynı yerlerini korumuşlardır. Vakıflar Bankası likiditesini arttırarak, Finansbank, Arap Türk Bankası ve Deutschebank'ı geride bırakmıştır.

Tablo.6: 2005 Yılına Ait Performans Sıralaması

	Sermaye	Kredi	Likidite	Karlılık
1	DEUTSCHEBANK	CITIBANK	TURKISHBANK	YAPI VE KREDİ BANKASI
2	ARAP TÜRK BANKASI	MILLENIUMBANK	VAKIFLAR BANKASI	CITIBANK
3	TURKISHBANK	ALTERNATİFBANK	DEUTSCHEBANK	OYAKBANK
4	VAKIFLAR BANKASI	FİNANSBANK	HALK BANKASI	HSBC
5	TÜRK EKONOMİ BANKASI	TÜRK EKONOMİ BANKASI	ALTERNATİFBANK	FİNANSBANK
6	HALK BANKASI	TEKSTİLBANK	HSBC	MILLENIUMBANK
7	AKBANK	YAPI VE KREDİ BANKASI	ARAP TÜRK BANKASI	T.C. ZİRAAT BANKASI
8	DENİZBANK	FORTISBANK	YAPI VE KREDİ BANKASI	TÜRK EKONOMİ BANKASI
9	ŞEKERBANK	DENİZBANK	TÜRKİYE İŞ BANKASI	TURKISHBANK
10	GARANTİ BANKASI	ARAP TÜRK BANKASI	FORTISBANK	AKBANK

2005 yılında yabancı bankalar ilk sıralardaki yerlerini sağlamlaştırmaya başladıklarının sinyallerini vermeye başlamışlardır. Kamu bankaları kredi ve karlılık bakımından alt sıralara gerilemiştir. Bunun yanında Yapı ve Kredi Bankası en karlı banka olarak bulunmuştur. Alternatifbank, Tekstilbank, Turkishbank ve Akbank gibi özel sermayeli bankalar da geçmiş yıllara göre daha yüksek performanslar göstermişlerdir.

Tablo.7: 2006 Yılına Ait Performans Sıralaması

	Sermaye	Kredi	Likidite	Karlılık
1	CITIBANK	CITIBANK	DEUTSCHEBANK	MILLENIUMBANK
2	MILLENIUMBANK	ARAP TÜRK BANKASI	CITIBANK	FİNANSBANK
3	DEUTSCHEBANK	MILLENIUMBANK	YAPI VE KREDİ BANKASI	TURKLAND BANK
4	FİNANSBANK	HSBC	TURKISHBANK	DEUTSCHEBANK
5	YAPI VE KREDİ BANKASI	TURKISHBANK	ANADOLUBANK	T.C. ZİRAAT BANKASI
6	ANADOLUBANK	YAPI VE KREDİ BANKASI	HSBC	HSBC
7	TÜRK EKONOMİ BANKASI	TURKLAND BANK	ALTERNATİFBANK	TURKISHBANK
8	TURKISHBANK	TEKSTİLBANK	FİNANSBANK	HALK BANKASI
9	ARAP TÜRK BANKASI	ANADOLUBANK	HALK BANKASI	TEKSTİLBANK
10	FORTISBANK	T.C. ZİRAAT BANKASI	GARANTİ BANKASI	AKBANK

2006 yılında kamu bankaları karlılık oranı bakımından yükseliş göstermişlerdir. 2005'te karlılık sıralamasında sadece bir adet kamu bankası yer alırken, 2006'da bu sayı ikiye yükselmiştir. Fakat diğer oranlar bakımından düşüş söz konusudur. Yabancı payının hızla arttığı bu dönemde, tablo netleşmeye başlamış, yabancı bankalar performans sıralamasında üst sıralardaki yerlerini almışlardır. Özellikle Deutschebank, Milleniumbank, Citibank, Turkland Bank ilk sıralardaki yerlerini korumuşlardır. Bunun yanında özel sermayeli Yapı ve Kredi Bankası, Akbank ve Garanti Bankası da geçmiş yıllara nazaran daha iyi performanslar sergilemişlerdir. Kamu bankaları, yabancı ve özel sermayeli bankalarla olan yarışında alt sıralara gerilemiştir.

Tablo.8: 2007 Yılına Ait Performans Sıralaması

	Sermaye	Kredi	Likidite	Karlılık
1	DEUTSCHEBANK	CITIBANK	TURKISHBANK	CITIBANK
2	EUROBANK TEKFEN	EUROBANK TEKFEN	YAPI VE KREDİ BANKASI	MILLENIUMBANK
3	ARAP TÜRK BANKASI	TURKISHBANK	CITIBANK	TURKISHBANK
4	TÜRKİYE İŞ BANKASI	ARAP TÜRK BANKASI	T.C. ZİRAAT BANKASI	TURKLAND BANK
5	T.C. ZİRAAT BANKASI	HALK BANKASI	ALTERNATİFBANK	GARANTİ BANKASI
6	TURKLAND BANK	HSBC	TÜRKİYE İŞ BANKASI	ARAP TÜRK BANKASI
7	TÜRK EKONOMİ BANKASI	ALTERNATİFBANK	DEUTSCHEBANK	T.C. ZİRAAT BANKASI
8	TURKISHBANK	TEKSTİLBANK	FİNANSBANK	EUROBANK TEKFEN
9	HALK BANKASI	AKBANK	TEKSTİLBANK	HALK BANKASI
10	GARANTİ BANKASI	T.C. ZİRAAT BANKASI	HALK BANKASI	DEUTSCHEBANK

2007 yılında kamu bankaları bir önceki yıla göre iyileşme göstermiştir. 2006'da sermaye yeterliliği sıralamasında hiçbir kamu bankası bulunmazken, 2007'de T.C. Ziraat Bankası beşinci sırada, Halk Bankası ise dokuzuncu sırada yer almıştır. Diğer oranlar göz önüne alındığında yine aynı iki banka sıralamada en iyi performans gösteren ilk on bankanın arasında yer almışlardır. Deutschebank, Millenniumbank, Citibank, Turkishbank ve Eurobank liderliklerini sürdürmektedirler.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren 24 adet bankanın performans değerlendirmeleri, faktör analizi ile hesaplanan skor değerleri üzerinden ortaya konmaya çalışılmıştır. 2002 yılında kamu bankaları; sermaye, likidite, kredi ve karlılık oranları bakımından yabancı bankalar ve özel sermayeli bankaların önüne geçmişlerdir. Bunun en önemli sebebi, devletin 2001 ekonomik krizi sonrasında kamu bankalarına sağlamış olduğu imtiyazlardır. Bununla birlikte, yabancıya satışların ve ortaklıkların yeni yeni başlıyor olması, henüz bu bankaların kamu bankalarına sağlanan kolaylıklar ile tam bir rekabete girememiş olmalarındandır. Bu durum

2003 ve 2004 yıllarında da yaklaşık olarak benzer bir biçimde devam etmiştir. Yabancılar satışının ivme kazandığı 2005 yılında ise durum yabancı ve özel sermayeli bankaların lehine dönmeye başlamıştır. Yapı ve Kredi Bankası seçilen kriterlere göre 2005 yılının en karlı bankası olarak tespit edilirken, yabancı bankalar dört kategoride de kamu bankalarının önüne geçmişlerdir. 2006'dan itibaren artık tablo netleşmeye başlamış, yabancı bankalardan özellikle Deutschebank, Citibank ve Millenium Bank en üst sıralarda yerlerini almışlardır.

Çalışma kapsamına alınan dönem, verilerin elde edilmesine bağlı olarak 2007 yılında sonlandırılmıştır. Günümüz bankacılığına ilişkin yorumlar yapabilmek için 2008 ve 2009 verilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Ekonomik krizin başladığı ve henüz nerede dip yapacağı belirli olmayan şu günlerde, bazı bankalarımız binlerce çalışanın görevlerine son vermiş bulunmaktadır. Aslında bankalar krizi bir fırsat olarak değerlendirmekte ve daha fazla kar elde etme amacı gütmektedirler. Zira, mevduatlara yıllık %10-%12,5 faiz verirken, %25 ile kredi dağıtmaktadırlar ki bu da yaklaşık %100'lük bir kazançta tekabül etmektedir. Bankalar devletin paraya ihtiyacı olması ve kredi riskinin hiç olmaması sebebiyle (devletin batması düşünülemez) piyasaya arz edebilecekleri kaynakları kısarak daha düşük faizle (%14) devletin tahvil ve bonolarına yönelmekte, adeta devlete borç vermek için yarışmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- ALBAYRAK, Ali Sait., (2006), **Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**, Asil Yayın Dağıtım LTD. ŞTİ., Ankara.
- ATAN, Murat. (2002), **Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama**, Doktora Tezi.
- Bankacılık ve Araştırma Grubu (2005), **Türkiye'de Yabancı Bankalar**, Bankacılar Dergisi, S:52
- BERK, Niyazi. (2003), **Finansal Yönetim**, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- BOLGÜN, K. Evren, AKÇAY, Barış (2003), **Risk Yönetimi**, Scala Yayıncılık, İstanbul.
- BOYACIOĞLU, Melek Acar, **Operasyonel Risk ve Yönetimi**, Bankacılar Dergisi, Sayı 43, 2002.
- ERÇEL, Gazi. (2000a), **Konuşmalar-1999, Türk Bankacılık Sistemi**, TCMB, Şubat, Ankara.
- ERTÜRK, İsmail., BELLİ, Tuğrul., EKEN, Hasan. (2007), **Türk Bankacılık Sisteminde Yeni Açılımlar ve Alternatif Stratejiler**, İktisat Dergisi, S:485-486.

KALAYCI, Şeref., ALBAYRAK, Ali Sait., EROĞLU, v.d., (2005), **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**, Asil Yayın Dağıtım LTD. ŞTİ., Ankara.

PARASIZ, İlker. (2000), **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Ezgi Kitabevi Yayınları, 7. Baskı, Ocak.

ŞANLI, Ufuk. (2006), “**Türkiye’de Banka Alan Yabancılar Nereye Koşuyor?**”, Aksiyon Haftalık Haber Dergisi, Sayı: 624.

TOPRAK, Metin, DEMİR, Osman, **Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar**, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C:2, S:2.

ÜNSAL, Aydın., DUMAN, Sibel., **Türkiye’deki Bankaların Performanslarının Temel Bileşenler Yaklaşımı ile Karşılaştırmalı Analizi**, VII. ULUSAL EKONOMETRİ VE İSTATİSTİK SEMPOZYUMU, MAYIS 2005,

<http://bianet.org/bianet/kategori/ekonomi/2657/turkiyede-ozel-banka-yok>

<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oguzbanka.doc>

<http://www.ekonometri.com.tr/>

<http://www.bddk.org.tr>

<http://www.tbb.org.tr/>

www.tuik.gov.tr

AKADEMİK FENER DERGİSİ YAZIM KURALLARI

1. Makaleler A4 ebatlı kağıda Word for Windows kelime işlem programıyla yazılmalı, 3 nüsha olarak dergi sekreterliğine postayla gönderilmelidir. Ayrıca makalenin bir elektronik kopyası afener@balikesir.edu.tr adresine e-postayla gönderilmelidir.

2. Makalenin ilk sayfasında sırasıyla Türkçe başlık, İngilizce başlık, Yazar isimleri, Türkçe Özet, İngilizce Abstract mutlaka bulunmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler 150 kelimeyi kesinlikle geçmemeli ve özetlerin altında Türkçe ve İngilizce anahtar kelimeler bulunmalıdır. Makalenin ilk sayfası yazar isimleri çıkarılarak bir nüsha daha gönderilmelidir. Makale ilk sayfası 1 satır aralığıyla yazılmalı, makale metni ise çift satır aralığıyla yazılmalıdır.

3. Çalışma sırasında herhangi bir kurum ya da kişiden destek görülmüşse makalenin Türkçe başlığına dipnot verilerek belirtilmelidir. Yazarların bağlı bulunduğu kurumlar da yazar ismine dipnot verilerek belirtilmelidir.

4. Makale içi referanslar, dipnotlar yerine metnin içinde parantez arasında yazılmalı, açıklama notları ise sayfa altında dipnot şeklinde belirtilmelidir. Karşılaşılabilecek bazı farklı durumlar aşağıdaki gibi olabilir:

Tek yazarlı ise: (Akat, 1984: 86)

Çift yazarlı ise: (Taner ve Polat, 1992: 80-85)

İkiden Çok yazarlı ise: (Cemalcılar , 1979: 33-35).

Aynı yazar(lar)ın birden çok çalışmasına gönderme yapıyorsa: (Akgüç ,1980a: 15-20; 1980b: 18-40)

5. Kaynakça ayrı bir sayfada alfabetik sırayla yazılmalıdır. Kaynakçada aşağıda örneklenen biçime uyulmalıdır:

Birden Çok Bir Eser İçin Örnek:

SMITH, Duane L., HANSEN, Holger ve Mehtap S. KARIM (1989). "Management Information Support for District Systems Primary Health Care," Information Technology for Development, 4 (4), 779-811.

Dergi, Kitap ve Derleme İçin Birer Örnek:

LOTT, John R. (1978). "Why is Education Publicly Provided? A Critical Survey," The Cato Journal, 7 (2), 475-503.

GÖNENLİ, Atilla (1976). İşletmelerde Finansal Yönetim, İstanbul: Sermet Matbaası.

DOOLEY, Michael P. (1989). "Market Valuation of External Debt," J.A. Frenkel, M.P. Dooley ve P. Wickham (der.), Analytical Issues In Debt, ABD: IMF.

İnternet Kaynaklı Atıfa Birer Örnek:

MUTER, Naci, GÖKBUNAR, R. (2003). "21 Yüzyıla Doğru Türkiye'de Eğitim Hizmetlerinin Çağdaştırılması,"

http://www.canaktan.org/yonetim/toplam_kalite/kamuda-toplam-kalite/muter-egitim-hizmetleri-kalite.pdf > (07.10.2003).

6. Tablo ve grafikler bilimsel ilkelere uygun hazırlanmalıdır.